

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

УДК: 502.45+379.85:574.004

На правах рукопису

РОЛЬ ЕКОТУРИЗМУ В ЗБЕРЕЖЕННІ БІО- ТА ЛАНДШАФТНОГО
РІЗНОМАНІТТЯ

галузь знань: 106 Географія

освітня програма: Економічна географія

спеціалізація: Географія рекреації і туризму

Бакалаврська робота
студента 4 курсу
денної форми навчання
групи географії рекреації та туризму
Фисана Андрія Євгенійовича

Науковий керівник:
к.геогр.н., доц. кафедри географії України
Купач Тетяна Геннадіївна

КИЇВ-2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО РОЛІ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	5
1.1. Визначення та еволюція екологічного туризму: історія, основні поняття та принципи.....	5
1.2. Аналіз світового досвіду розвитку екологічного туризму та його внесок у збереження природи.....	11
1.3. Методологія дослідження екологічного туризму.....	14
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ТА РОЗВИТОК ЕКОТУРИЗМУ.....	20
2.1. Концепція розвитку екотуризму в контексті збереження біорізноманіття.....	20
2.2. Організація охорони дикої природи та природоохоронні території в Україні.....	22
2.3. Розвиток екотуризму на прикладі природоохоронних територій і заказників.....	25
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ЕКОТУРИЗМУ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ ТА ЛАНДШАФТІВ: АНАЛІЗ КОНКРЕТНИХ ПРИКЛАДІВ.....	31
3.1. Екотуризм як засіб збереження біорізноманіття та підвищення економічної ефективності: загальний огляд.....	31
3.2. Роль екотуризму в збереженні біорізноманіття на прикладі НПП «Вижницький».....	35
3.3. Екостанція «Глибокі балки»: приклад економічно вигідного проекту екотуризму.....	40
ВИСНОВКИ.....	45
ЛІТЕРАТУРА.....	47
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність обраної теми: Актуальність обраної теми "Роль екотуризму в збереженні біо- та ландшафтного різноманіття" полягає в тому, що у с віті зростає турбота про навколишнє середовище та потреба у збереженні природних ресурсів. Екотуризм відіграє важливу роль у захисті біорізноманіття та підтримці стійкого розвитку, об'єднуючи екологічні, соціальні та економічні інтереси. Розвиток екотуризму сприяє підвищенню обізнаності про екологічні проблеми та мотивує до активної участі у збереженні природи. Тема є особливо актуальною для України, де є значний потенціал для розвитку екотуризму завдяки різноманітним природним ландшафтам і біологічному різноманіттю.

Аналіз досліджень: дослідження ролі екотуризму в збереженні біорізноманіття та ландшафтів підкріплена роботами видатних вітчизняних науковців. До них належать В. В. Білецька, О. В. Верес, та інші, які досліджують екологічний туризм з різних аспектів. Це підкреслює нагальну потребу у подальшому вивченні та розвитку цієї галузі в Україні, особливо з огляду на її недостатню дослідженість та великий потенціал для природоохоронної діяльності.

Метою роботи є встановлення значення екологічного туризму в збереженні біо- та ландшафтного різноманіття.

Завданнями роботи є:

- Визначити та проаналізувати поняття, принципи та історичний розвиток екологічного туризму.
- Дослідити світовий досвід розвитку екологічного туризму та його вплив на збереження природи.
- Розробити методологію дослідження екологічного туризму.
- Проаналізувати систему природоохоронних територій України та їх роль у розвитку екотуризму.
- Оцінити економічну ефективність екологічного туризму.
- Проаналізувати економічну ефективність екотуризму на прикладі

конкретних природоохоронних зон та заповідників.

- Визначити перспективи розвитку екотуризму в Україні та його вплив на економіку та збереження біорізноманіття.

Об'єктом дослідження природоохоронні території та екологічні види туризму в їхніх межах

Предметом дослідження глобальний досвід у розвитку екотуризму та його внесок у охорону природи, а також екотуризм як засіб збереження біорізноманіття та підвищення економічної ефективності територіального розвитку

Методи дослідження: Методи дослідження охоплюють комплексний підхід до аналізу ролі екотуризму в збереженні біо- та ландшафтного різноманіття. Вони включають теоретичне узагальнення наукової літератури, аналіз даних зі світового досвіду, методи систематизації та узагальнення інформації про природоохоронні території. Також застосовуються кейс-стаді методи для детального аналізу конкретних прикладів економічної ефективності екотуризму, а методи прогнозування допомагають оцінити майбутні перспективи розвитку екотуризму. Цей комплексний підхід дозволить глибоко зануритися в тему та виявити ключові аспекти та тенденції розвитку екотуризму.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 61 сторінку. Список використаних джерел складається із 56 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО РОЛІ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Визначення та еволюція екологічного туризму: історія, основні поняття та принципи

Екологічний туризм, відомий також як екотуризм, є відносно новим, але швидко розвиваючимся напрямом у сфері туризму, який спрямований на збереження природного середовища та підтримку добробуту місцевого населення. Він поєднує в собі елементи пригод, освіти та сталого розвитку.

Одні з перших згадок про екотуризм, як концепцію, були ще в середині ХХ століття. Існує декілька версій щодо походження терміна. Згідно з однією з них, термін "екотуризм" вперше було використано Т. Міллером у 1978 році, який розглядав його як один із шляхів сталого розвитку туризму. Інша стверджує, що К.Д. Хетцер запропонував цей термін ще у 1965 році. Проте більшість джерел визнають, що вагомий внесок у розвиток та популяризацію поняття екотуризму зробив мексиканський економіст-еколог Гектор Цебаллос-Ласкурейн у 1983 році, який визначив його як подорожі до природних територій, що сприяють охороні середовища та підтримці місцевих спільнот. [14,55]. У табл. 1.1 наведено підходи науковців до трактування дефініції «екологічний туризм».

У 1990-х роках екологічний туризм став визнаватися як важливий інструмент сталого розвитку територій. Це сприяло формуванню та розширенню концепції екотуризму, яка включає не тільки збереження навколишнього середовища, а й економічну вигоду для місцевих жителів. Екологічний туризм ґрунтується на декількох ключових принципах, які спрямовані на забезпечення сталості та гармонійного співіснування людини з природою. Він вимагає відповідального ставлення до подорожей, що забезпечують збереження природи та підтримують благополуччя місцевих громад.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності «екологічного туризму»[13,18,21,36,39].

№ з/п	Автор, джерело	Трактування поняття
1	О. О. Бейдик	це складова частина рекреаційної діяльності, при якій негативний вплив на навколишнє природне середовище і його елементи є мінімальним, передбачає гармонійне поєднання людини, природного середовища, засобів рекреації, рекреаційної інфраструктури.
2	М. Б. Біржаков	це спеціалізований вид дозвілля з яскраво вираженими науково-пізнавальними цілями; різновид природного туризму, який об'єднує людей, що подорожують з науково-пізнавальною метою.
3	О. Ю. Дмитрук	інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності, який спрямований на гармонізацію відносин між туроператорами та туристами, природним середовищем і місцевими громадами, який реалізується через екологізацію всіх видів туристичної діяльності, екологічне виховання, екологічну освіту, охорону природи,
5	С. Кузик	організація туризму на малозмінених людиною ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, до яких належать території національних і ландшафтних парків, де здійснюються без шкоди екології тури вприроду
7	М. П. Мацьська, В. В. Худо	усі види туризму, що мінімально чи взагалі не впливають на навколишнє природне середовище та забезпечують рівновагу між туристом, природною та господарською діяльністю.

Основні принципи включають:

- Збереження природного середовища — екологічний туризм покликаний сприяти охороні природних ресурсів, включаючи флору, фауну та водні об'єкти. Він заохочує туристів та місцеві спільноти до активних дій зі збереження екосистем та надає економічні стимули для охорони природи.
- Підтримка місцевих громад — один з ключових аспектів екотуризму полягає в тому, щоб забезпечувати економічну вигоду місцевим жителям, в тому числі через створення робочих місць та підтримку місцевого бізнесу. Це сприяє розвитку місцевої економіки та зміцненню громад.
- Екологічна освіта та виховання — екотуризм має на меті не лише надати туристам можливість насолодитися природою, але й збагатити їх знаннями про особливості екосистем, значення збереження біорізноманіття, а також про культурну спадщину регіону.
- Мінімізація впливу — екотуризм прагне знизити негативний вплив на довкілля, що включає обмеження фізичного, соціального та психологічного

впливу на природне середовище та місцеві культури. Важливими елементами є планування відповідальних маршрутів, використання екологічно чистих технологій та матеріалів, а також забезпечення того, щоб відвідування туристами було контрольованим та не перевищувало природну місткість територій.

- Відповідальність туристів — екологічний туризм закликає туристів бути свідомими й відповідальними під час подорожей, дотримуючись етичних норм поведінки, які включають повагу до місцевих звичаїв і традицій, уникнення шкоди природі та внесок у збереження природних ресурсів.

- Співпраця між зацікавленими сторонами — розвиток екотуризму вимагає ефективної взаємодії між урядами, приватним сектором, неприбутковими організаціями та місцевими громадами. Це дозволяє забезпечити збалансований розвиток, який враховує потреби збереження природи, економічні інтереси та соціальну справедливість. Спільні зусилля спрямовані на створення стійких моделей управління туристичними ресурсами, які водночас забезпечують збереження екологічних цінностей і покращення життєвого рівня місцевого населення.

- Інтеграція в регіональну політику та планування — ефективний розвиток екотуризму вимагає його інтеграції у загальні стратегії розвитку регіону. Це передбачає увагу до аспектів сталого розвитку, екологічного управління та культурної ідентичності у всіх планах розвитку туризму.

- Екологічна сертифікація та маркування — розвиток систем сертифікації та екологічного маркування для туристичних послуг і продуктів є важливим інструментом у поширенні практик екологічного туризму. Це допомагає споживачам робити відповідальний вибір і стимулює бізнес до впровадження сталого управління.

- Спільна відповідальність — екотуризм наголошує на спільній відповідальності туристів, туроператорів, місцевих громад та урядів за збереження природи і культурної спадщини. Кожен учасник процесу має внести

свій вклад у стале використання природних і культурних ресурсів.

- Прозорість і звітність — для підвищення довіри і підтримки сталого розвитку необхідна прозорість діяльності всіх зацікавлених сторін. Звітність перед громадськістю щодо екологічних, соціальних та економічних результатів сприяє підвищенню відповідальності і підтримує практики сталого розвитку.[1,2].

Викладені принципи формують основу для розвитку екологічного туризму як ключового компонента сталого розвитку глобального туристичного сектору. Інтегруючи зусилля урядів, приватного сектору, неприбуткових організацій та місцевих спільнот, можна досягти значних успіхів у збереженні природних і культурних цінностей при одночасному забезпеченні економічного розвитку та покращенні якості життя місцевих громад. Втілення цих принципів у практику вимагає розробки комплексних стратегій, що охоплюють екологічні, соціальні та економічні аспекти, а також активного залучення місцевого населення у процес прийняття рішень.

Розвиток екологічного туризму пройшов кілька етапів еволюції, від перших спроб його визначення та розуміння концепції до сьогодення, коли екотуризм став одним із важливих напрямків глобальної туристичної індустрії. Цей розвиток був зумовлений зростаючою усвідомленістю про важливість збереження природного середовища та потребу в сталому розвитку.

На ранніх етапах екологічний туризм сприймався переважно як нішовий сегмент, зосереджений на природолюбцях та активістах охорони довкілля. З часом, зі збільшенням загальної уваги до питань екології та сталого розвитку, екотуризм почав приваблювати ширший круг туристів, зацікавлених не тільки в природних красотах, але й у культурному різноманітті та економічному благополуччі місцевих громад.

Сучасний етап розвитку екологічного туризму характеризується пошуком балансу між збереженням природи, потребами місцевих громад і вимогами туристичного бізнесу. Створюються і впроваджуються стандарти екологічної сертифікації, розробляються програми екологічної освіти для туристів, активно

використовуються інформаційні технології для просування принципів екотуризму.

Перспективи розвитку екологічного туризму тісно пов'язані з загальними тенденціями глобальної економіки, змінами у сфері екологічної політики та розвитком нових технологій. Зростаюча усвідомленість про важливість збереження природного середовища та культурної спадщини створює попит на туристичні продукти, які відповідають принципам сталого розвитку.

Одним із ключових факторів, що сприятиме подальшому зростанню екологічного туризму, є інноваційні технології, що дозволяють знижувати вуглецевий слід та підвищувати екологічну ефективність туристичних послуг. Це включає в себе використання відновлювальних джерел енергії в готелях, еко-транспорт для перевезення туристів, розробку мобільних додатків для зменшення використання паперу та інших ресурсів. [21].

Розвиток глобальної мережі інтернет та соціальних мереж значно сприяє популяризації екологічного туризму, надаючи платформи для обміну досвідом, відгуками та рекомендаціями між туристами. Цифровізація дозволяє маленьким еко-готелям та туристичним операторам досягти глобальної аудиторії, підвищуючи свою конкурентоспроможність.

Екологічна політика і законодавство також відіграють важливу роль у формуванні умов для розвитку екотуризму. Зростання числа міжнародних та національних угод, спрямованих на збереження біорізноманіття та захист природних територій, створює правову основу для розвитку екотуризму. Водночас, збільшення фінансування проектів у сфері екотуризму з боку урядів та міжнародних організацій стимулює інвестиції в сталу інфраструктуру та послуги.

Зміни у світовій економіці, зокрема зростання середнього класу в країнах, що розвиваються, також сприятимуть розширенню аудиторії екологічного туризму. Люди, що мають вищий дохід та високу екологічну свідомість, шукають унікальні та відповідальні способи відпочинку, що не шкодять навколишньому середовищу.

Враховуючи ці тенденції, можна очікувати, що екологічний туризм

продовжить розвиватися як важливий напрямок глобальної туристичної індустрії. Розвиток екотуризму не лише сприятиме збереженню природи та культурної спадщини, але й підтримає економічне зростання та соціальний прогрес місцевих громад через створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та збільшення інвестицій у регіони. Це, в свою чергу, сприятиме зміцненню місцевих економік та забезпеченню стійкого розвитку.

Особливу увагу в майбутньому буде приділено розширенню екотуристичних ініціатив, які зосереджуються на освіті та залученні відвідувачів до активної участі в охороні довкілля. Інтерактивні програми, екологічні волонтерські проекти, а також спеціально розроблені освітні тури стануть ще популярнішими, надаючи туристам не лише можливість насолоджуватися красою природи, а й активно долучатися до її збереження.

Також з'являться нові форми екотуризму, зокрема, цифровий екотуризм, що включатиме віртуальні екскурсії природними територіями, використання додатків для вивчення біорізноманіття та інші технологічні новинки, які дозволяють глибше пізнати природу без фізичного втручання в неї. [19].

Важливим аспектом розвитку екологічного туризму є забезпечення інклюзивності та доступності для всіх верств населення. Це означає розробку програм та ініціатив, що враховують потреби людей з обмеженими можливостями, сімей з дітьми, літніх людей та інших груп, які можуть мати специфічні вимоги до умов подорожі.

Зрештою, майбутнє екологічного туризму залежатиме від ефективної співпраці між усіма зацікавленими сторонами - від місцевих спільнот і урядів до міжнародних організацій та приватного сектору. Тільки спільними зусиллями можливо досягти гармонії між збереженням природного та культурного спадщини та розвитком туризму як важливого джерела сталого економічного зростання.

1.2. Аналіз світового досвіду розвитку екологічного туризму та його внесок у збереження природи

Сучасний світ постійно шукає шляхи до сталого розвитку, де гармонійне співіснування людини та природи є ключовим аспектом. Екологічний туризм, або екотуризм, являє собою одну з форм сталого туризму, яка спрямована на збереження навколишнього середовища, підтримку добробуту місцевого населення, а також надання освітніх можливостей для відвідувачів.

Розвиток екотуризму має глибокі корені та різні моделі впровадження у різних частинах світу, кожна з яких вносить свій вклад у глобальні зусилля щодо збереження природи.

Аналізуючи світовий досвід, можна виділити дві основні моделі розвитку екотуризму: «австралійська» та «західноєвропейська». Австралійська модель характеризується подорожами до непорушеної «дикої» природи, де акцент робиться на природних територіях з мінімальним антропогенним впливом. Ця модель активно використовується для організації активних видів екотуризму, таких як походи, каное, спостереження за дикою природою. Західноєвропейська модель, в свою чергу, більше зосереджена на подорожах в межах культурного, зокрема сільського, ландшафту, де природні території обмежені або відсутні.

Екотуризм має значний внесок у збереження природних територій та біорізноманіття (рис 1.1.). Через створення охоронюваних територій, таких як національні та природні парки, забезпечується захист від антропогенного навантаження, зберігаються унікальні ландшафти та генофонд живих організмів. Важливою складовою екотуризму є не тільки збереження природного середовища, але й проведення наукових досліджень, спрямованих на вивчення і збереження біорізноманіття. Так, на охоронюваних природних територіях часто встановлюються дослідницькі станції, де вчені мають змогу вивчати флору та фауну, вести моніторинг змін у природних екосистемах, що допомагає у прийнятті рішень щодо збереження та відновлення природних ресурсів.

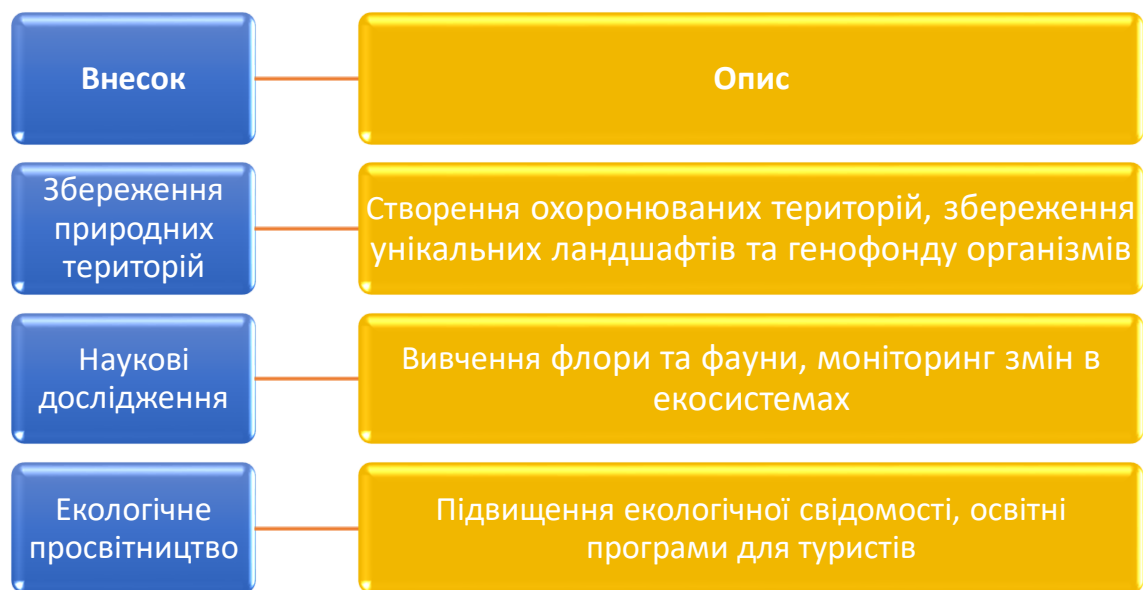

Рис. 1.1. Внесок екотуризму у збереження природи

Екотуризм також сприяє екологічному просвітництву та вихованню. Відвідування охоронюваних територій дозволяє туристам збагатити свої знання про природу, зрозуміти важливість її збереження, а також навчитися відповідальній поведінці у природному середовищі. Такі освітні програми часто включають екскурсії з гідами, лекції, інтерактивні заняття, які дозволяють глибше зануритися у вивчення природи і сприяють формуванню екологічної свідомості серед населення.

Національні парки, такі як Єллоустоунський у США, вважаються одними з найуспішніших прикладів впровадження екотуризму. Єллоустоун не тільки зберігає унікальні природні ландшафти та екосистеми, але й пропонує туристам широкий спектр освітніх та рекреаційних можливостей. Подібним чином Йосемітський національний парк приваблює мільйони відвідувачів щорічно, пропонуючи їм можливість насолодитися незайманою природою та взяти участь у програмах збереження природи. [7].

Екотуризм в країнах, що розвиваються, таких як Коста-Ріка, демонструє, як збереження природи може бути успішно інтегровано з економічним розвитком. Коста-Ріка використовує своє багате біорізноманіття як ключовий елемент туристичної привабливості, пропонуючи відвідувачам різноманітні екотуристичні активності, такі як піші прогулянки по тропічних лісах, спостереження за птахами,

канопі, відвідування вулканів та екологічних ферм. Зусилля Коста-Ріки в екотуризмі сприяли не тільки збереженню її природного багатства, але й стимулювали економічний розвиток через створення робочих місць та залучення іноземних інвестицій. [38].

Ще один приклад - Непал, де екотуризм використовується як засіб для збереження його унікальних гірських екосистем та підтримки місцевих спільнот через розвиток трекінгу та альпінізму. Відвідування таких місць, як національний парк Сагарматха, де знаходиться Еверест, залучає туристів з усього світу, приносячи значні доходи, які ідуть на збереження природи та покращення життєвого рівня місцевих жителів.

Ефективний розвиток екотуризму також залежить від регіональної кооперації та обміну досвідом між країнами. Прикладом такої співпраці є Туристична Асоціація країн Азії та Тихого океану (РАТА), яка забезпечує платформу для обговорення стратегій розвитку туризму, включаючи екотуризм, та реалізації спільних проектів. Це дозволяє країнам регіону використовувати спільні ресурси для просування туристичного продукту на міжнародному рівні, зберігаючи при цьому індивідуальність кожного туристичного напрямку. [6].

Світовий досвід демонструє, що екотуризм може мати значний позитивний вплив на збереження природного середовища та сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад. Через інтеграцію зусиль урядів, місцевих спільнот, неприбуткових організацій та приватного сектору, екотуризм допомагає зберегти унікальні природні ландшафти та біорізноманіття, надає освітні та рекреаційні можливості для відвідувачів та сприяє сталому розвитку регіонів. Регіональна кооперація та обмін досвідом між країнами відіграють ключову роль у розвитку екотуризму, дозволяючи не лише покращити якість туристичних послуг, але й зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь. Збалансоване управління ресурсами, освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності про екологічні проблеми, залучення громад до планування та здійснення екотуристичних проектів, можуть сприяти стійкому розвитку та збереженню природного середовища.

Застосування інноваційних підходів та сучасних технологій в сфері екотуризму, таких як використання енергії з відновлюваних джерел, екологічно чистий транспорт, мінімізація відходів, також відіграє важливу роль у зменшенні впливу туризму на довкілля. При цьому важливо забезпечити, щоб такі заходи не лише сприяли збереженню природи, але й були економічно вигідними для місцевих громад, тим самим стимулюючи їх до активної участі у розвитку екотуризму.

Врешті-решт, для досягнення успіху в розвитку екотуризму важливо встановити ефективну співпрацю між усіма зацікавленими сторонами: урядами, бізнесом, неприбутковим сектором, місцевими громадами та туристами. Такий підхід дозволить забезпечити збалансоване використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та культурної спадщини, а також стимулювати соціально-економічний розвиток місцевих громад. Екотуризм, як інструмент сталого розвитку, відкриває великі перспективи для збереження природного та культурного різноманіття світу, одночасно сприяючи розвитку та процвітанню місцевих громад.

1.3. Методологія дослідження екологічного туризму

Екологічний туризм, як особлива сфера господарювання, посідає унікальну нішу на стику кількох важливих галузей економіки регіонів, включаючи транспорт, сільське господарство, торгівлю, зв'язок, і будівництво. Його розвиток не тільки каталізує комплексне вдосконалення цих галузей, але й виступає важливим інструментом структурної перебудови регіональної економіки, сприяючи демографічній стабільності та розв'язанню соціально-економічних проблем. (рис. 1.2.).

Наукові дослідження у сфері екологічного туризму охоплюють широкий спектр питань, від теоретичного осмислення його ролі у соціально-економічному розвитку до прикладних аспектів, пов'язаних з практичним використанням природно-ресурсного потенціалу для розвитку регіонального туризму та

підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств. [13].

Дослідження екологічного туризму базується на комплексному міждисциплінарному підході, що забезпечує глибинне розуміння взаємозв'язків між економічними, соціальними, культурними та природними аспектами туризму. Такий підхід дозволяє інтегрувати знання з різних наукових областей, включаючи економіку, соціологію, екологію, культурологію, та історію, щоб всебічно дослідити екотуризм як культурно-історичне явище (Додаток А).

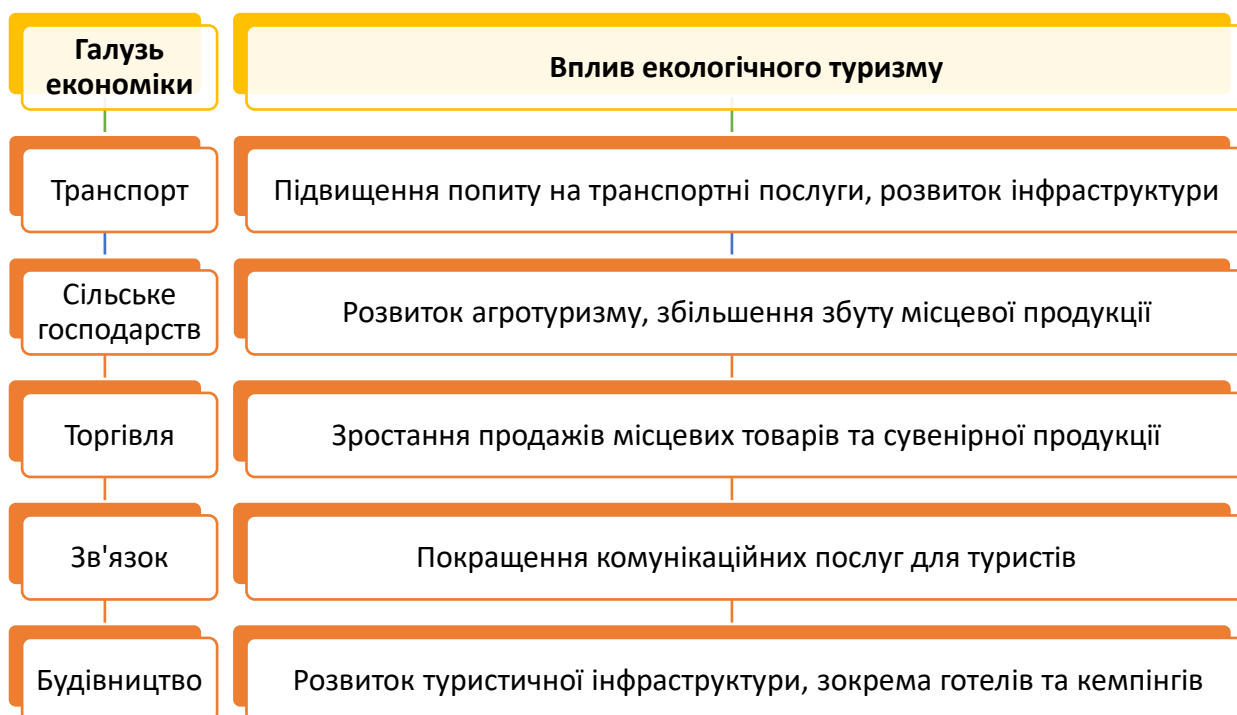

Рис. 1.2. Вплив екологічного туризму на різні галузі економіки

Розглянемо більш детально основні методи досліджень [35]:

Системний аналіз дозволяє визначити структуру та динаміку розвитку екологічного туризму, а також ідентифікувати ключові елементи та процеси, що впливають на його ефективність.

Порівняльно-історичний метод дає змогу вивчати розвиток екологічного туризму в різних регіонах і країнах, виявляти унікальні особливості та універсальні тенденції, а також аналізувати вплив історичних умов на формування туристичних традицій і практик.

Історіографічний метод зосереджується на аналізі наукових праць, досліджень та публікацій з екологічного туризму, що дозволяє виявити еволюцію наукових поглядів, методологічних підходів і дослідницьких інтересів у цій галузі.

Проблемно-хронологічний метод використовується для детального вивчення розвитку екологічного туризму в хронологічній послідовності, дозволяючи виявити ключові події, зміни у законодавстві, політиці та практиці управління, що мали вирішальний вплив на формування і розвиток цього сектора.

Ретроспективний метод допомагає дослідникам звернутися до досвіду минулих періодів з розвитку екологічного туризму, щоб зрозуміти його сучасний стан і визначити перспективи майбутнього розвитку.

Наукометричний метод застосовується для кількісного аналізу наукових публікацій і досліджень з екологічного туризму, що дозволяє оцінити рівень наукової активності у цій сфері, виявити провідні дослідницькі центри та авторитетних науковців.

Метод спостереження, інтерв'ю та анкетування забезпечують збір первинних даних безпосередньо від учасників туристичного ринку – як від споживачів туристичних послуг, так і від організаторів екологічних турів. Ці методи дають можливість отримати глибоке розуміння потреб, уподобань та очікувань туристів, а також виявити проблемні зони у наданні екотуристичних послуг.

Застосування вказаних методів у сукупності забезпечує глибоке і багатогранне розуміння екологічного туризму як комплексного явища, що взаємодіє з економічними, соціальними, культурними та природними аспектами суспільного життя. Використання міждисциплінарного підходу дозволяє врахувати різноманітні фактори, що впливають на розвиток екологічного туризму, та розробити комплексні стратегії його сталого розвитку.

Культурологічний аналіз зосереджується на вивченні екологічного туризму в контексті культурних та історичних особливостей регіонів. Цей підхід допомагає зрозуміти, як культурна спадщина і традиції впливають на формування екотуристичних продуктів і сприяють привабливості території для туристів.

Екологічний аналіз дозволяє оцінити вплив туристичної діяльності на природне середовище та розробити рекомендації щодо мінімізації негативних наслідків. Важливою частиною екологічного аналізу є розробка критеріїв екологічної стійкості туристичних проектів та оцінка їх впливу на біорізноманіття і природні ресурси.

Соціально-економічний аналіз спрямований на вивчення впливу екологічного туризму на економіку регіону та його соціальний розвиток. Цей підхід дозволяє ідентифікувати економічні вигоди від розвитку екотуризму, такі як створення робочих місць, отримання інвестицій, розвиток місцевого підприємництва, а також визначити соціальні наслідки, зокрема зміцнення місцевих спільнот і підвищення рівня життя.

Важливою складовою методології дослідження екологічного туризму є участь зацікавлених сторін у процесі планування та реалізації туристичних проектів. Залучення місцевих громад, державних органів, приватного сектору, наукових кіл та неприбуткових організацій сприяє розробці більш ефективних та прийнятних для всіх сторін рішень.

Завдяки застосуванню такої комплексної та міждисциплінарної методології, дослідження екологічного туризму може надати цінні інсайти щодо найбільш ефективних шляхів розвитку цього сектора, забезпечуючи його сталість та позитивний вплив на природне середовище, соціальну сферу та економіку. Цей підхід допомагає не лише виявити потенціал екологічного туризму для конкретного регіону, а й розробити комплексні стратегії управління, що враховують усі аспекти сталого розвитку.

Окрім того, міждисциплінарна методологія сприяє вирішенню конфліктів інтересів між різними зацікавленими сторонами та знаходженню збалансованих рішень, що враховують потреби економіки, захисту природи та соціального благополуччя. Це дозволяє створювати умови для взаємовигідної взаємодії між туризмом і місцевими громадами, забезпечуючи збереження культурної та природної спадщини для майбутніх поколінь.

Важливим аспектом методології дослідження є також застосування

інноваційних технологій для збору та аналізу даних, зокрема геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі, соціальних медіа та великих даних. Ці інструменти допомагають отримати глибше розуміння динаміки розвитку екологічного туризму, відстежувати зміни в природному середовищі та виявляти нові тенденції у поведінці туристів.

У підсумку, інтегрований міждисциплінарний підхід у дослідженні екологічного туризму відкриває нові перспективи для розуміння його ролі у сучасному світі, визначення шляхів сталого розвитку та формування ефективної політики в цій сфері.

Сучасний етап розвитку світової економіки та суспільства підкреслює значення екологічного туризму як ключового елемента в стратегіях сталого розвитку, який спрямований на збереження природного середовища та підтримку місцевих громад. Дослідження, проведені в різних куточках світу, виявляють зростаючий інтерес до екотуризму як до способу реалізації потенціалу природних ресурсів із одночасним їх збереженням для майбутніх поколінь. Екологічний туризм, що базується на принципах екологічності, освіти, та поваги до культури місцевих громад, демонструє свою спроможність стати драйвером соціально-економічного розвитку, збереження культурної спадщини та біорізноманіття.

Визначальним аспектом дослідження екологічного туризму є розробка комплексної методології, що включає міждисциплінарний підхід, оскільки це дозволяє охопити всі грані взаємодії між туризмом та навколишнім середовищем. Вивчення світового досвіду розвитку екологічного туризму виявляє різноманіття практик, від стратегій залучення громадськості та управління природоохоронними територіями до розробки освітніх програм і маркетингових стратегій, спрямованих на просування екотуристичних продуктів. Особлива увага приділяється аналізу успішних прикладів з країн, які використовують екотуризм для вирішення конкретних проблем регіонального розвитку, збереження унікальних природних ландшафтів та підтримки місцевих культур.

Аналіз ефективності екологічного туризму в контексті збереження природних ресурсів та біорізноманіття підтверджує його значний потенціал як

інструменту сталого розвитку. Проекти екотуризму в різних країнах демонструють, як відповідальний підхід до використання природних ресурсів та залучення місцевих громад може не тільки сприяти збереженню навколишнього середовища, але й підвищити якість життя населення, надавши їм нові можливості для отримання доходу. Інвестиції в екологічну освіту та інфраструктуру, розвиток "зеленого" туризму та збереження культурної спадщини в рамках екотуристичних проектів вказують на комплексний підхід до розв'язання екологічних, економічних та соціальних викликів.

На основі проведеного аналізу варто визнати необхідність подальшого розвитку екологічного туризму з акцентом на його інтеграцію в ширші програми екологічної політики та сталого розвитку. Рекомендується зосередити зусилля на розробці та впровадженні інноваційних підходів до управління туристичними потоками, розширенні освітніх програм для туристів та місцевих громад, а також створенні сприятливих умов для екотуристичного підприємництва. Важливим аспектом є також зміцнення міжнародної співпраці у сфері екотуризму, обмін досвідом та кращими практиками між країнами.

Перший розділ дослідження підсумовує важливість екологічного туризму у контексті сучасних глобальних викликів, підкреслює його внесок у збереження природних ресурсів та біорізноманіття, а також визначає напрямки для подальших досліджень та розвитку. Екологічний туризм має потенціал стати одним із ключових елементів глобальної стратегії сталого розвитку, що вимагає злагоджених зусиль на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ТА РОЗВИТОК ЕКОТУРИЗМУ

2.1. Концепція розвитку екотуризму в контексті збереження біорізноманіття

Екологічний туризм, як відомо, має на меті охорону природних ресурсів, включно з біорізноманіттям, та сприяє їх сталому використанню. Ця практика дозволяє туристам здобути екологічний досвід, підтримує охорону природного середовища та приносить економічні вигоди. Завдяки екологічному туризму громади можуть розвиватися, використовуючи альтернативні, більш стійкі джерела доходу.

Екотуризм, який зазвичай реалізується на спеціально охоронюваних територіях таких як національні парки, заповідники, заказники та пам'ятки природи, відіграє важливу роль у збереженні біорізноманіття. Такі території обладнані необхідним адміністративним, науковим і правоохоронним персоналом, що дозволяє організовувати рекреаційну діяльність, проводити екологічну освіту та контролювати вплив туризму на природне середовище, що створює умови для розрахунку гранично допустимого навантаження на природні екосистеми, сприяючи їх стійкості та відновленню.

Можливості для розвитку екотуризму на цих охоронюваних територіях різняться в залежності від регіону, але глобальні тенденції підкреслюють значення раціональної організації туристичної діяльності для забезпечення стабільного фінансування охорони природи. На глобальному рівні розвиток екотуризму підтримує баланс між економічним розвитком країн і збереженням природних територій, зазвичай 10-15% від загальної площі країни.

Основними напрямками глобального розвитку екотуризму є створення економічно ефективних партнерств між місцевим населенням і туристичною індустрією, де доходи від екотуризму спрямовуються на збереження довкілля і підтримку місцевої економіки. Це допомагає створювати нові робочі місця та

забезпечувати стале використання природних ресурсів. [11].

Враховуючи унікальні природні ресурси, багато країн активно розвивають екотуризм, що включає збереження біорізноманіття та природних об'єктів, зареєстрованих у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Наприклад, Сполучені Штати та Канада мають велику кількість національних парків та природоохоронних територій, які є основою для екотуристичних діяльностей і забезпечують значні доходи від екотуризму, що впливає на економіку країн.

В Україні існують усі передумови для розвитку екотуризму, однак наразі ця галузь стикається з низкою проблем, які стримують її розвиток та впливають на довіру до екотуризму на внутрішньому туристичному ринку. Екотуризм в країні перебуває на початковому етапі розвитку і потребує вирішення екологічних, соціальних та економічних викликів. Його успіх залежить від того, чи зможе цей вид туризму інтегруватися в стратегію сталого розвитку України.

Основними проблемами, з якими стикається екотуризм в Україні, є відсутність закону, який би чітко визначав екотуризм і його основні принципи. Діючий закон "Про туризм" не розрізняє екотуризм та зелений туризм, що призводить до плутанини і неправильного розуміння цих понять. Це змішування термінологій призводить до того, що екотуризм часто сприймається як один із видів сільського зеленого туризму або агротуризму, який не відображає повністю його екологічний потенціал. [50].

Додатковими перешкодами є несформованість професійних туристичних операторів, недостатнє фінансування, обмежена інформація про екотуристичні ресурси, а також відсутність ефективної реклами та маркетингу. Все це веде до недостатнього використання та нераціонального планування ландшафтів, що охороняються, і низької кількості розроблених екотуристичних маршрутів.

Основною перешкодою для розвитку екотуризму в Україні на сучасному етапі є практика "greenwashing", коли туристичні оператори під виглядом екологічних послуг пропонують звичайні туристичні продукти, обманюючи споживачів і спотворюючи справжню суть екотуризму. Ця практика створює умови недобросовісної конкуренції та підриває довіру до екотуризму як

відповідальної туристичної діяльності. Крім того, серйозними проблемами є недофінансування сектору і відсутність інвестицій, що стримують розвиток екотуризму в Україні, особливо в умовах, коли інвестиції в екологічно непривабливі проекти не приносять швидкого доходу і часто закінчуються невдачею. [8].

Ще однією великою проблемою є екологічна небезпека через велику кількість потенційно небезпечних об'єктів, таких як промислові підприємства, шахти та звалища. Ці об'єкти значно забруднюють довкілля, роблячи регіони менш привабливими для туристів та інвесторів. Забруднення навколишнього середовища хімічними та біологічними речовинами може мати далекосяжні наслідки, що ускладнює залучення екотуристів, які прагнуть відпочинку в чистому та недоторканому природньому середовищі.

Корупція серед державних чиновників також глибоко впливає на екотуризм, створюючи перешкоди для розвитку та інвестування в галузь. Це веде до занепаду потенційно прибуткових секторів економіки, включаючи туризм, попри значний природний та культурний потенціал країни.

Пандемія COVID-19 і військові дії в Україні також негативно вплинули на туристичну індустрію, створюючи додаткові виклики для внутрішнього та міжнародного туризму. Попри це, пандемія відкрила нові можливості для розвитку внутрішнього екотуризму, що дозволяє людям насолоджуватися природою під час дотримання карантинних обмежень.

2.2. Організація охорони дикої природи та природоохоронні території в Україні

Концепція екологічного туризму наголошує на важливості охорони природного та культурного спадку, збереження біологічної різноманітності та покращення стану довкілля, соціуму та економіки на займаних територіях. З метою підтримки екосистем та забезпечення наступних поколінь природними ресурсами, необхідно вживати комплексні заходи для розвитку стійких практик. Ці практики

повинні включати заходи зі зниження антропогенного впливу на довкілля та забезпечення сталого використання ресурсів, такі як ефективне використання енергії, перехід на відновлювальні джерела, зменшення забруднення, зелене будівництво та транспорт, інформування громадськості про екологічні зобов'язання, захист природи при плануванні рекреаційних заходів, оптимізація переробки доходів, використання екологічно безпечних технологій в кемпінгу, споживання місцевих товарів та послуг. [26].

Україна володіє значним природним і туристично-рекреаційним потенціалом завдяки своїм геологічним, кліматичним, гідрологічним, земельним та мінерально-сировинним ресурсам (рис. 2.1):

Рис. 2.1 Карта-схема природних заповідників України. [29].

Це різноманіття ресурсів забезпечує широкі можливості для розвитку екологічного туризму, який підтримується існуванням біосферних природних та етнокультурних центрів. Ці центри, разом з об'єктами природно-заповідного фонду, формують основу для національної еколого-етнокультурної мережі, яка сприяє розвитку екотуристичної діяльності. Важливою частиною екотуризму є екотуристичний потенціал територій, який об'єднує природні та антропогенні

ресурси, здатні формувати екотуристичний продукт та проводити різноманітні туристичні програми.

Розвиток екологічного туризму в Україні має значний потенціал, особливо враховуючи унікальні природні ресурси країни та зростаючий інтерес населення до відпочинку на природі. Однак, наразі в Україні відсутня чітко визначена нормативно-правова база та стратегія розвитку екологічного туризму, що підриває можливості для його ефективного регулювання та сприяє пошкодженню довкілля в туристичних регіонах через неефективне виконання або ігнорування законодавчих актів. [51].

Для забезпечення сталого розвитку екологічного туризму в Україні слід зосередитися на наступних аспектах: підвищення туристичного потенціалу країни, зміцнення співпраці між державними та приватними структурами, забезпечення доступності туристичних послуг для всіх верств населення, підвищення екологічної обізнаності через освітні програми, розвиток сервісної сфери у регіонах, створення нових маршрутів, підтримка виробництва та розповсюдження місцевих товарів, відродження етнічних традицій, підтримка малого та середнього бізнесу у сільських та прилеглих до міст територіях, стимулювання зайнятості місцевого населення, а також раціональне використання природних, рекреаційних та культурно-історичних ресурсів.

На шляху розвитку екологічного туризму в Україні існують значні виклики, зокрема організаційні та економічні бар'єри. Важливими проблемами є недостатнє розуміння концепції екотуризму серед населення, неефективна реклама, застарілість матеріально-технічної бази, а також конкуренція з виїзним туризмом, що стримує розвиток внутрішнього туристичного ринку.

Отже, екотуризм має на меті ознайомлення людей з природою та розвиток їхньої здатності до глибшого розуміння власного взаємозв'язку з навколишнім середовищем. Без такого освітнього аспекту, туристи не зможуть повноцінно усвідомлювати наслідки своїх дій для довкілля. Таким чином, екотуризм виступає як ефективний інструмент екологічної освіти. Мотиви для залучення до екотуризму можуть бути різноманітними, включно з прагненням до нових знань,

бажанням відчувати єднання з природою, а також спільним проведенням часу з однодумцями. Однак усі ці аспекти спрямовані на глибше пізнання природи та її захист. [53].

З 2022 року в Україні була започаткована програма розвитку екорекреаційних кластерів, яка передбачає формування таких кластерів у різних регіонах, включно з Коблево, Екопарком Формушівка, кластером "Диканька", "Козацьким селом", "Медведеном", "Лазурним" та "Арабатською стрілкою". Ці ініціативи спрямовані на створення нових робочих місць і розвиток місцевої інфраструктури, що, в свою чергу, підтримує сталий розвиток екологічного туризму. Попередні дослідження вказують, що екологічний туризм переважно розвинений у західній частині України, але Черкаська область у центрі країни також вирізняється у цьому напрямку. Основними чинниками, що сприяють цьому розвитку, є багатство природних ландшафтів, історичні пам'ятки, розвинена сільська інфраструктура, аграрне виробництво та різноманітні атракції, які приваблюють відвідувачів. [52].

2.3. Розвиток екотуризму на прикладі природоохоронних територій і заказників

Природоохоронні території – це важливий майданчик для розвитку екотуризму. В Україні створено різноманітні природоохоронні території з метою збереження природних ландшафтів від негативного впливу господарської діяльності. До ключових об'єктів входять заповідники, національні парки та заказники. Загальна площа природно-заповідного фонду складає 2,8 млн гектарів.

Серед біосферних заповідників виділяються такі як Асканія-Нова, Карпатський, Чорноморський, Дунайський та Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник. Асканія-Нова, заснована у 1874 році, є найстарішим заповідником в Україні, що зберігає унікальні степові ландшафти. Карпатський біосферний заповідник, створений у 1968 році, охороняє гірські ландшафти Карпат з унікальною флорою і фауною. Чорноморський заповідник, що

охоплює площу в 64806 га, включає акваторію та острови Чорного моря та є важливою територією для масового гніздування птахів. Дунайський біосферний заповідник захищає унікальні гирлові екосистеми Дунаю. Чорнобильський заповідник спеціалізується на радіаційно-екологічних дослідженнях.

Крім біосферних заповідників, в Україні налічується 19 природних заповідників з загальною площею понад 160000 га та понад 49 національних парків, що включають великі природні ареали, зокрема в Карпатах і на Поліссі. На території України є також 2632 заказника, що займають близько 37% від загальної площі природно-заповідного фонду, а також численні регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, ботанічні та зоологічні парки, а також парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Велика кількість пам'яток природи також перебуває під охороною держави, демонструючи значення цих територій для збереження біорізноманіття та природних ресурсів країни.

Одна із найбільших природоохоронних територій – Горгани, що розташовані в Івано-Франківській області (Додаток В. Рис. В.1.)

Горгани є гірським масивом в Українських Карпатах, який простягається на 80 км від північно-західного Вишківського (Торунського) перевалу до південно-східного Татарського (Яблуницького) перевалу і має ширину близько 40 км. Цей масив розташований у межах Івано-Франківської та частково Закарпатської областей. На заході Горгани відділені долинами річок Мізунка і Ріка від Бескидів, а на сході — долинами Прутця і Прута від Черногори та Покутсько-Буковинських Карпат. Ландшафт масиву вирізняється середніми висотами 1400–1500 метрів із значними перепадами.

Горгани поділені на Крайові низькогірні, Зовнішні (Скибові) та Привододільні (Внутрішні) хребти. Крайові низькогірні Горгани складаються з невисоких хребтів між річками Свіча і Прут, де глибоко розчленовані долини порушують звичайне південно-східне простягання карпатських хребтів. Зовнішні Горгани, що включають найвищі частини масиву з висотами до 1800 метрів, розташовані на трьох скибових структурах і включають хребти Лютий, Лисий, Нягрин, Стівба та інші. Привододільні Горгани мають середні висоти 1300–1500

м і розташовані на межі між двома областями, з масивними хребтами та крутими схилами.

Декілька регіонів Зовнішніх Горган, як-от Свіцько-Мізунські та Аршиця-Ілемські, мають свої особливості, включно з річковими долинами та високими гребенями. В цих районах часто зустрічаються кам'яні осипища, відомі як «горгани» або «греготи». Ландшафти Привододільних Горган характеризуються вузькими пасмами і менш частими складками порівняно з Скибовими Горганями.

Горгани відзначаються різноманітністю тваринного світу, що включає 10 видів риб, 9 видів амфібій, 5 видів плазунів, 42 види ссавців та 75 видів птахів. Численність безхребетних тут також велика, особливо серед комах, таких як твердокрилі, перетинчастокрилі, лускокрилі та двокрилі. Серед твердокрилих особливо виділяються родини жуків-турунів (134 види) та жуків-вусачів (82 види).

На території Горган розташовані кілька природоохоронних зон, зокрема Карпатський природний національний парк у південно-східній частині масиву, Природний Заповідник «Горгани» на площі 5 тисяч гектарів, що охоплює гірські масиви Довбушанки та Полєнський, а також Ландшафтний заказник Грофа, який включає гірські масиви Попадя та Грофа. Ці території створені для захисту таких видів як реліктова сосна кедрова європейська (*Pinus cembra*).

Відвідування природного заповідника «Горгани» з туристичною метою строго заборонено. Жодних туристичних маршрутів тут не передбачено, і доступ до природоохоронних об'єктів можливий лише з науковою метою та за умов наявності спеціального дозволу від керівництва заповідника. Відвідувачі можуть супроводжуватися працівниками заповідника. Для наукових цілей на території заповідника прокладено науково-пізнавальні стежки загальною довжиною 38,4 км. [4].

Інший заповідник, який постійно приймає туристів, є Карпатський біосферний заповідник (Додаток В. Рис. В.2.):

Карпатський біосферний заповідник, який є природоохоронною територією міжнародного значення, розташований у межах Рахівського, Тячівського, Хустського та Берегівського районів Закарпатської області України. Заповідник

має значний потенціал для туристично-рекреаційної діяльності, зумовлений унікальністю природних ресурсів та культурної спадщини регіону.

У межах Карпатського біосферного заповідника прокладено вісімнадцять екотуристичних маршрутів, загальна протяжність яких складає приблизно 200 кілометрів. Ці маршрути, що охоплюють території Свидівця, Чорногори та Мараморошу, адаптовані для туристів різного віку та фізичної підготовки, сприяють популяризації активного пішохідного туризму та використовуються у процесі підготовки турінструкторів.

Долина нарцисів, яка відома своєю весняною квітковою пишністю, пропонує двогодинні екскурсії, що залишають незабутні враження. Буково-ялицево-смерекові праліси Чорногори та чисті бучини Угольсько-Широколужанського масиву, які входять до складу об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, представляють собою особливу цінність, відомі своєю унікальною природною та науковою значущістю. [28].

Серед інших важливих природних об'єктів урочища Чурь у Угольсько-Широколужанському масиву можна відзначити Карстовий міст – природну арку, яка вражала своєю красою навіть послів російського царя Івана Грозного у 1552 році. Також у цій місцевості знаходиться історичний монастир, який був центром православ'я в колишній Марамороській окрузі, залишки якого збереглися до наших днів.

Еколого-освітні центри, такі як «Музей нарцису» у місті Хуст та «Центр Європи» у селі Ділове, активно займаються просвітницькою діяльністю, крім прийому туристів. У Рахові на центральній садибі заповідника функціонує Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах, який відображає два основні тематичні напрямки: природні екосистеми Карпат та історію природокористування в регіоні. Експозиції музею займають понад тисячу квадратних метрів і включають акватераріумний комплекс з живою колекцією та моделлю гірського водотоку.

Крім того, інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» та «Кевелів», засновані у 2011 році, забезпечують важливі освітні та рекреаційні

послуги. Ці центри обладнані конференц-залами, що дозволяє організовувати на їхній базі семінари, тренінги, різноманітні тематичні зустрічі та перегляди фільмів, вироблених власною відеостудією заповідника. Це сприяє не лише освіті відвідувачів, але й підтримує зв'язок з місцевою культурою та історією природокористування. [37].

Південне різноманіття представлене Єланецьким заповідником, який розташовується в Миколаївській області (Додаток В. Рис. В.3.)

Незважаючи на невеликі обсяги, цей заповідник користується попитом у туристів. Це перший і поки єдиний степовий заповідник на Правобережній Україні, створений з метою охорони великої ділянки цілинного степу та збереження типчаково-ковилового степу, який не представлений в інших заповідних територіях країни.

Заповідник включає екологічну стежку завдовжки 1,2 км, що дозволяє відвідувачам детальніше познайомитися з історією цієї території, її флорою та фауною, а також спостерігати за мешканцями вольєру зоопарку, розташованого поруч зі стежкою. Маршрут доступний з квітня по жовтень.

Територія заповідника характеризується яружно-балковим комплексом і включає нижню частину кількох великих балок, які є частиною гідрографічної мережі річки Громоклії. Крутизна схилів в деяких місцях досягає 30—40°, що свідчить про значний ерозійний вплив на ці території. Крім того, більшість вододільних ділянок були розорані на початку 20 століття, що призвело до надмірного випасу та інших видів антропогенного впливу.

Ґрунтовий покрив заповідника переважно складається з малогумусних та щепенюватих чорноземів, а ландшафт прикрашають виходи вапняків, що формують високі і круті стінки, додаючи мальовничості території. Клімат на території заповідника є помірно континентальним, з теплим літом і малосніжною зимою, дефіцитом вологи та частими посухами. [32].

Отже, розвиток екотуризму на основі природоохоронних територій в Україні демонструє значний потенціал для підвищення екологічної обізнаності населення та захисту унікальних природних ландшафтів. Наявність заповідників,

національних парків та заказників, таких як Єланецький степ, Карпатський біосферний заповідник та інші, сприяє збереженню біорізноманіття та надає основу для освітньої діяльності. Ці території, охоплюючи значні площі, дозволяють відвідувачам безпосередньо спостерігати за природним середовищем і вивчати історію природокористування, екосистеми та ендемічні види.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ЕКОТУРИЗМУ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА ЛАНДШАФТІВ: АНАЛІЗ КОНКРЕТНИХ ПРИКЛАДІВ

3.1. Екотуризм як засіб збереження біорізноманіття та підвищення економічної ефективності: загальний огляд

Екотуризм виступає важливим інструментом у збереженні біорізноманіття, надаючи можливість не тільки оцінити природну красу, але й активно допомагати у збереженні флори та фауни. Наприклад, національний парк "Галич'я Гора" в Україні є місцем, де екотуризм використовується для просвіти та залучення громадськості до охорони рідкісних видів. Відвідувачі мають змогу брати участь у екскурсіях з біологами, які розповідають про унікальні рослини та тварини, що населяють парк. Ці заходи не тільки підвищують обізнаність, але й генерують доходи, які йдуть на дослідження та охоронні проекти. [40].

Ще одним ефективним прикладом є роль екотуризму в Коста-Ріці, яка вважається лідером у сфері збереження природи через туризм. Парки та заповідники, такі як Національний парк Тортугеро, відомий своїми зеленими черепахами, є основними об'єктами для екотуристів. Відвідування цих місць дозволяє фінансувати програми з охорони черепах, включаючи захист місць їхнього гніздування та наукові дослідження, що сприяє збереженню виду на межі вимирання. Крім того, місцеві спільноти отримують вигоду від створення робочих місць і підвищення доходів, що також сприяє економічному зростанню та стабільності, залучаючи більше інвестицій у збереження природи. [38].

Вплив екотуризму на охоронювані території можна прослідкувати на прикладі національного парку "Плітвіцькі озера" у Хорватії. Цей парк славиться своїми кришталево чистими озерами та водоспадами і є об'єктом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Екотуризм тут забезпечує контрольований доступ відвідувачів, з особливими доріжками та науково обґрунтованими маршрутами, що дозволяє знизити негативний вплив на середовище та забезпечити прибутки

для подальшої охорони природи. Завдяки цьому відвідувачі отримують освітній досвід, водночас сприяючи фінансуванню охорони парку і розвитку інфраструктури без значного втручання в природний ландшафт. Збори з туристів використовуються для підтримки консерваційних проектів, таких як контроль за якістю води і заходи зі збереження біотопів, що є критично важливими для підтримки біорізноманіття цього унікального місця.

Такий підхід до екотуризму можна спостерігати і в інших частинах світу, наприклад, у національному парку Крюгер в Південній Африці, який є одним з найбільших заповідників континенту. Парк використовує екотуризм як засіб для залучення інвестицій в охорону та дослідження місцевих екосистем. Відвідувачі парку можуть брати участь у сафарі під керівництвом досвідчених екологів, які пояснюють важливість збереження природи та розповідають про зусилля парку у цьому напрямку. Це не тільки підвищує екологічну обізнаність і відповідальність туристів, а й стимулює генерацію доходів, які переінвестуються у консерваційні проекти.

Екотуризм не тільки сприяє збереженню природи, а й має значний економічний вплив на місцеві громади, стимулюючи створення робочих місць і збільшення доходів.

Екотуризм може стати потужним драйвером місцевої економіки, особливо в регіонах, багатих на природні ресурси, але обмежених у традиційних формах промисловості. Прикладом такої взаємодії є Мадагаскар, де екотуризм сприяє збереженню унікальних видів лемурів і приносить значний дохід місцевим спільнотам через екотуристичні візити. Подібно, у Коста-Ріці розвиток екотуризму дозволив не тільки захистити значну частину природних заповідників, але й значно покращити фінансове становище місцевих громад, завдяки туристичному сервісу і продажу сувенірів, мистецьких виробів та місцевих продуктів харчування.

Екотуризм часто включає інтеграцію місцевих громад у туристичну діяльність, що веде до створення різноманітних робочих місць. Наприклад, у Латинській Америці, зокрема в Еквадорі, спільноти, що проживають поблизу

національних парків, активно залучаються до роботи в екотуристичних компаніях, які організують тури, трекінги та навчальні майстер-класи. Це не тільки забезпечує їм стабільний дохід, але й сприяє зростанню місцевої економіки через збільшення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури. В Індії, де екотуризм також розвивається, програми такі як проєкт "Гомін Тигрів" не лише допомагають зберегти критично важливі популяції тигрів, а й створюють нові робочі місця для екологів, гідів, а також обслуговуючого персоналу. Внесок таких проєктів у місцеві економіки є значним, адже вони не тільки покращують економічне становище місцевих жителів, але й стимулюють збереження природних ресурсів через просвітницькі програми та екологічні дослідження.

Збільшення доходів місцевих жителів від екотуризму також спостерігається у країнах Африканського континенту, зокрема в Кенії та Танзанії, де сафарі-туризм не тільки допомагає захистити великі види, такі як слони та носороги, але й забезпечує місцевим громадам засоби до існування через різні форми гостинності, керування парками та збереження відкритих територій. Залучення місцевих жителів до процесів прийняття рішень у галузі туризму сприяє створенню більш стійких і ефективних моделей збереження, а також підвищує соціально-економічні стандарти. [2].

Екотуризм стимулює економічний розвиток, створюючи не лише прямі робочі місця, але й сприяючи розвитку пов'язаних галузей, таких як транспорт, харчування, ритейл та навіть будівництво. Це особливо важливо для віддалених або малорозвинених регіонів, де інші види економічної діяльності можуть бути обмежені.

Екотуризм, хоча й має багато переваг, стикається з рядом проблем і викликів, що можуть негативно впливати на природне середовище та самі туристичні місця.

Хоча основною метою екотуризму є збереження природи, іноді неправильно організовані або надмірні екотуристичні діяльності можуть завдавати шкоди самому середовищу, яке намагаються захистити. Неконтрольовані відвідини

можуть призвести до ерозії ґрунтів, порушення місць гніздування диких тварин і руйнації природних середовищ. Наприклад, у регіонах, таких як Галапагоські острови, інтенсивний туризм призводить до забруднення водойм і впливає на місцеві екосистеми, що вимагає посилення контролю за кількістю туристів і змін у управлінні туризмом.

Популярність деяких екотуристичних місць призводить до їх перенаселення, що може знижувати якість відвідування і спричиняти стрес для дикої фауни. Прикладом є парк Мачу-Пікчу в Перу, де велика кількість туристів призвела до пошкоджень древніх руїн і навколишніх ландшафтів, вимагаючи введення строгих обмежень на відвідування.

Для того щоб мінімізувати негативний вплив і максимально використати потенціал екотуризму для збереження природи, необхідно зосередитись на сталому розвитку та інноваціях. Один із шляхів – це розвиток "глибокого" екотуризму, який включає залучення туристів у наукові дослідження та консерваційні проекти, як це робиться, наприклад, у проектах громадянської науки в Африці, де туристи допомагають у зборі даних про дику природу.

Інновації та технології, що можуть підвищити сталість та ефективність екотуризму включають застосування новітніх технологічних рішень, таких як віртуальний туризм та інтерактивні додатки для смартфонів. Ці технології дозволяють людям відвідувати вразливі природні місця віртуально, зменшуючи фізичний вплив на середовище. Наприклад, віртуальні тури по Амазонці дозволяють людям з усього світу бачити біорізноманіття тропічного лісу без необхідності фізичної присутності та потенційного шкідливого впливу на нього.

Іншим напрямком є розробка стійких технологій в сфері екотуризму, таких як енергоефективні рішення для розміщення туристів, використання сонячної енергії та системи переробки відходів у туристичних зонах. Ці практики допомагають зменшити вуглецевий слід та інші негативні впливи на природу, що сприяє більш ефективному та відповідальному використанню природних ресурсів.

Загалом, інтеграція інновацій та стійких технологій в екотуризм може

значно покращити його вплив на економіку, соціальну структуру та природне середовище. Впровадження цих змін не тільки сприятиме збереженню біорізноманіття, але й забезпечить стійке майбутнє для екотуризму як важливої складової глобальної туристичної індустрії.

3.2. Роль екотуризму в збереженні біорізноманіття на прикладі НПП «Вижницький»

Дослідження економічної користі екологічного туризму буде проведено з використанням даних про Національний природний парк "Вижницький". Цей парк був офіційно розширений до своїх сучасних меж 4 вересня 2007 року відповідно до Указу Президента №818, який стосується збільшення території парку (див. рисунок 3.1.). Зараз територія НПП "Вижницький" становить 11238 гектарів.

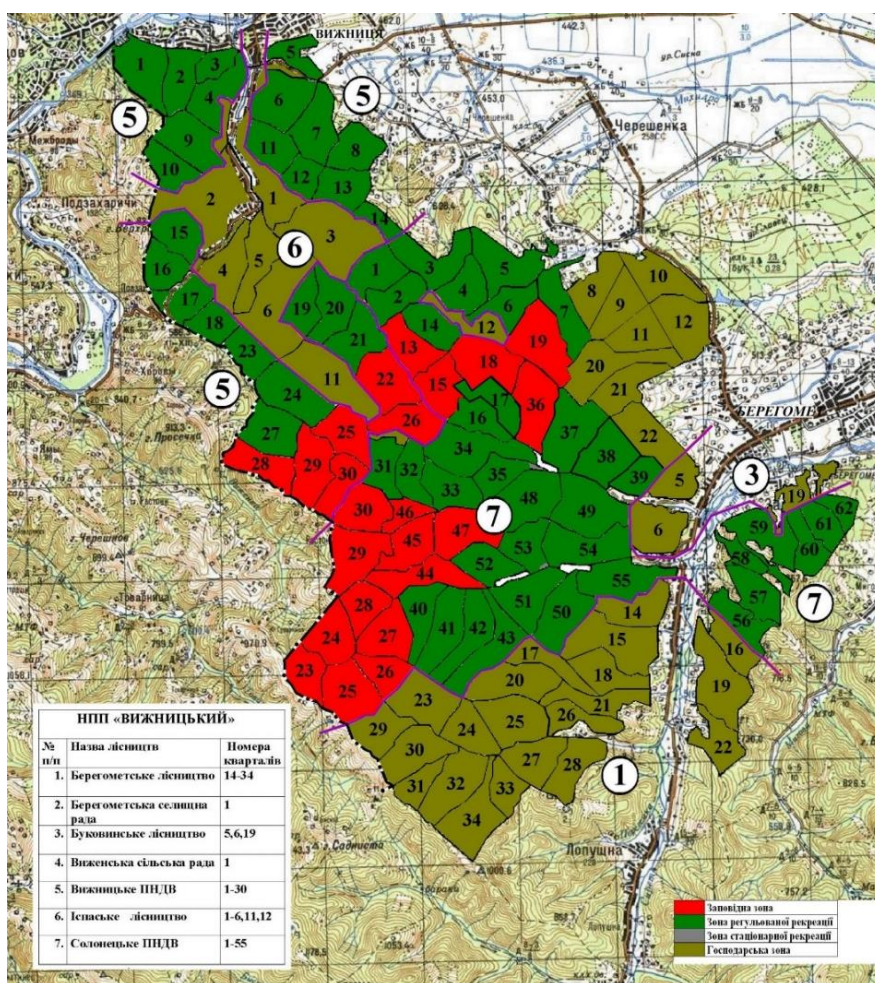

Рис. 3.1. Карта-схема НПП «Вижницький». [45].

Національний природний парк "Вижницький" розташований у Чернівецькій області на північно-східному схилі Українських Карпат. Територія парку характеризується розмаїттям ландшафтів, які включають гірські хребти, долини річок та обширні лісові масиви. Ліси займають понад 90% території парку, що робить його важливим центром збереження лісових екосистем. Лісовий покрив переважно складається з ялицево-букових та буково-ялицевих лісів, що відіграють критичну роль у підтриманні біорізноманіття та екологічної рівноваги регіону.

Флористичний склад НПП "Вижницький" налічує понад 960 видів рослин, які включають 50 рідкісних та зникаючих видів. Ці види рослин охороняються на державному рівні, з 45 видами занесеними до Червоної книги України. Унікальність флори парку підкріплюється великою кількістю ендемічних видів, пристосованих до специфічних екологічних умов Карпат. Таке різноманіття рослин сприяє сталому розвитку екологічного туризму та надає значних можливостей для наукових досліджень.

На території НПП "Вижницький" нараховується понад 3000 видів тварин, з яких 383 види є хребетними. Парк є домом для 142 видів птахів, 53 видів ссавців, а також численних видів земноводних, плазунів, і риб. Особливе місце займають види, занесені до Червоної книги України та міжнародних охоронних списків, що підкреслює глобальне природоохоронне значення парку. НПП "Вижницький" важливий як рефугіум для багатьох рідкісних та зникаючих видів тварин, забезпечуючи їм умови для виживання та розмноження.

Ці аспекти НПП "Вижницький" є ключовими для забезпечення його статусу як цінного природного резервату. Охорона унікальних природних територій та біологічного різноманіття є не тільки національним пріоритетом, але й важливою частиною міжнародних зусиль у сфері збереження природи.

Національний природний парк "Вижницький" активно займається заходами щодо збереження та відновлення природних ландшафтів. Розроблені спеціальні програми, спрямовані на захист рідкісних видів флори та фауни, а також на відновлення природних екосистем, які постраждали від антропогенного впливу.

Важливим аспектом є контроль за лісозаготівлями, протидія незаконному полюванню та захист територій від надмірного рекреаційного використання.

НПП "Вижницький" пропонує відвідувачам широкий спектр екологічних маршрутів, екскурсій та навчальних програм, спрямованих на підвищення екологічної обізнаності та залучення громадськості до збереження природи. Екотуризм в парку сприяє сталому розвитку регіону, дозволяючи відвідувачам відкрити для себе унікальні природні краси та дізнатися про значення біорізноманіття.

НПП "Вижницький" тісно співпрацює з місцевими громадами для забезпечення збереження природних ресурсів та підтримки місцевої економіки через сталий розвиток. Ця взаємодія включає навчання, створення робочих місць, розвиток місцевого бізнесу в сфері екотуризму та використання природних ресурсів на принципах сталості.

Служба охорони Національного природного парку "Вижницький" здійснює комплексну охорону території, спрямовану на забезпечення дотримання законодавства у сфері природоохоронної діяльності. Вона відіграє ключову роль у захисті, відновленні та сталому використанні природних ресурсів парку.

Основними функціями служби є:

- Підтримання режиму охорони та захист об'єктів території парку.
- Запобігання порушенням природоохоронного законодавства.
- Здійснення заходів з лісовідновлення.
- Впровадження біотехнічних методів для забезпечення стійкості екосистем.

Для раціонального управління та використання ресурсів НПП "Вижницький" поділений на різні функціональні зони:

- Заповідна зона (2153 га): Створена для повного захисту і відновлення важливих природних комплексів.
- Зона регульованої рекреації (5223,1 га): Використовується для короткострокового відпочинку з мінімальним впливом на природу.

- Зона стаціонарної рекреації (49,2 га): Призначена для розміщення постійних об'єктів рекреаційної інфраструктури, таких як еко-готелі та еко-ресторани.
- Господарська зона (3812,7 га): Тут проводиться господарська діяльність, сумісна з функціями та завданнями парку, з дотриманням вимог до охорони довкілля.

Рекреаційна діяльність на території парку організовується так, щоб сприяти розвитку туризму та освітнім ініціативам без шкоди для природи. В парку створено мережу екотуристичних маршрутів, екологічних стежок, рекреаційних пунктів і площадок для забезпечення комфорту відвідувачів та підвищення їхньої обізнаності про значення збереження природи.

У 2019 році фінансова модель Національного природного парку "Вижницький" базувалася на комбінації державного фінансування та власних доходів, здобутих через спеціальне фінансування. Основна частина коштів, яка складала 92%, була отримана з державного бюджету. Ці кошти були спрямовані на забезпечення функціонування парку, виплату зарплат співробітникам, утримання та розвиток інфраструктури, а також реалізацію природоохоронних заходів.

З іншого боку, спеціальне фінансування, яке склало 8% від загальних коштів, було отримане завдяки діяльності парку, яка включає кілька ключових напрямів. Плата за вхід, що складала 3% від спеціального фінансування, дозволяла відвідувачам доступ до різноманітних туристичних маршрутів і рекреаційних зон. Важливим джерелом доходів були рекреаційні послуги та проведення заходів, що забезпечили 40% спеціального фінансування. Це включало організацію екскурсій, тематичних подій, семінарів та інших активностей, які сприяли залученню туристів та освіти відвідувачів про природні ресурси парку.

Доходи від проживання у рекреаційних засобах, як "Рекреаційний будиночок" під час літнього сезону, склали 2% спеціального фінансування. Ці кошти пішли на утримання та обслуговування житлових приміщень. Оренда обладнання, яка включала в себе велосипеди, каное та інше спорядження для

активного відпочинку, забезпечила ще 10% спеціального фінансування.

Крім цього, значну частку спеціального фінансування, а саме 35%, становили доходи від продажу товарів власного виробництва. Це включало продукцію, отриману в результаті санітарних різок, протипожежних заходів та вирощування саджанців у парковому розсаднику. Також доходи з продажу меду, сіна та інших супутніх товарів склали 3% спеціального фінансування, що дозволяло залучати додаткові ресурси для підтримки культурних потреб парку.

Ці кошти використовувались для розвитку інфраструктури, налагодження нових екологічних стежок і покращення умов для відвідувачів, а також для реалізації освітніх програм і заходів, що спрямовані на збільшення обізнаності громадськості щодо необхідності збереження біодиверситету та природних ресурсів парку.

Додаткове джерело фінансування парку — пожертвування та гранти. Ці кошти, хоч і не складають значної частки в загальному бюджеті, але відіграють важливу роль у фінансуванні цільових проектів, спрямованих на збереження особливо цінних територій, рідкісних видів флори та фауни, а також наукових досліджень. [45].

Таблиця нижче показує розподіл спеціального фінансування Національного природного парку "Вижницький" у 2019 році:

Таблиця 3.1

Розподіл спеціального фінансування Національного природного парку "Вижницький"

Джерело фінансування	Відсоток від спеціального фінансування	Коментарі
Плата за вхід	3%	Доступ до туристичних маршрутів і зон відпочинку
Плата за рекреаційні послуги і заходи	40%	Організація екскурсій, заходів, семінарів
Плата за проживання в рекреаційних засобах	2%	Проживання в будиночках і кемпінгах у парку
Плата за оренду обладнання	10%	Оренда спорядження для активного відпочинку
Доходи від продажу товарів власного виробництва	35%	Продаж деревини, саджанців, сіна, меду
Доходи від продажу супутніх товарів	3%	Мед, сіно, інші натуральні продукти
Пожертвування та гранти	Додаткове джерело	Підтримка від екологічних фондів і приватних донорів

Ця таблиця відображає, як Національний природний парк "Вижницький" використовує різні джерела спеціального фінансування для забезпечення своєї діяльності, яка, у свою чергу, сприяє збереженню природи і розвитку туризму в регіоні.

3.3. Екостанція «Глибокі балки»: приклад економічно вигідного проекту екотуризму

Екологічна дослідницька станція «Глибокі Балики» була створена у 2020 році з метою проведення наукових досліджень та сприяння сталому розвитку місцевих громад. Заснована з особистої ініціативи Ольги та Мар'яна Андрусенків як майданчик для наукової роботи спеціалістів природничих наук, краєзнавців та інших дослідників. Станція "Глибокі Балики" розташована на схилах до річки Дніпро. Урочище "Гримчилів острів", де знаходиться станція, має загальну площу близько 90 гектарів. Розташована на території Ржищівської міської об'єднаної територіальної громади Обухівського району Київської області, станція є прикладом успішної ініціативи в галузі екотуризму в Україні. Територія станції охоплює різноманітні природні ландшафти, що включають водно-болотні угіддя, ліси та степи, що робить її унікальною для проведення наукових досліджень та туристичних заходів.

Ініціатива створення екостанції належить групі ентузіастів, які об'єдналися з метою дослідження та збереження природного багатства регіону. Перші дослідницькі проекти були спрямовані на вивчення біорізноманіття та стану екосистем. Завдяки підтримці місцевих органів влади та наукових установ, було створено необхідну інфраструктуру для проведення досліджень та прийому туристів.

Основною метою створення екостанції є проведення комплексних наукових досліджень з метою інвентаризації біорізноманіття та оцінки екосистемних послуг. Діяльність станції спрямована на виявлення та збереження рідкісних та

зникаючих видів рослин і тварин, а також на розробку рекомендацій щодо раціонального використання природних ресурсів. Крім того, екостанція виконує важливу роль у підвищенні екологічної свідомості місцевого населення та сприяє розвитку екотуризму як сталого виду туризму, який не шкодить довкіллю.

Екостанція функціонує як науково-дослідний центр, який забезпечує проведення експедицій та базування наукових досліджень. Вона не має постійного колективу наукових співробітників, але активно співпрацює з різними науковими установами, такими як Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного та Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. Станція забезпечує проведення досліджень у різних напрямках, включаючи ботаніку, зоологію, екологію та географію.

Окрім наукових досліджень, екостанція займається екологічною освітою та просвітництвом. Організуються навчальні програми та екскурсії для школярів, студентів та туристів, що сприяє підвищенню екологічної свідомості та залученню громадськості до охорони природи. Станція також активно залучає волонтерів до участі в дослідницьких і консерваційних проектах, що підвищує рівень громадської участі та підтримки.[34].

Екостанція «Глибокі Балики» є важливим економічним фактором для місцевої громади. Діяльність станції сприяє створенню нових робочих місць та розвитку місцевого бізнесу, пов'язаного з екотуризмом. Прибутки від діяльності станції використовуються для фінансування охорони природи та підтримки місцевої економіки. Таким чином, екостанція є прикладом успішного поєднання наукових досліджень, екологічної освіти та економічного розвитку.

Екостанція «Глибокі Балики» проводить комплексну інвентаризацію біорізноманіття на своїй території. Це включає дослідження різних таксономічних груп організмів, таких як рослини, тварини, гриби та інші мікроорганізми. Станція приділяє особливу увагу вивченню рідкісних та зникаючих видів, що мають важливе значення для збереження екосистем. Наприклад, тут вивчають такі види рослин як лілія лісова (*Lilium martagon*), сон-трава (*Pulsatilla patens*), та буркун лікарський (*Melilotus officinalis*). З тварин особлива увага приділяється дослідженню популяцій лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*), їжака європейського

(*Erinaceus europaeus*) та кажана великого підковоносця (*Rhinolophus ferrumequinum*). [34].

Для проведення досліджень станція використовує індивідуальні методологічні підходи для кожної групи організмів:

Ботанічні дослідження: Застосовуються методи фітоценологічного аналізу, гербаризації, а також сучасні молекулярні методи, включаючи ПЛР (полімеразна ланцюгова реакція) для ідентифікації видів на генетичному рівні.

Зоологічні дослідження: Використовуються методи, такі як обліки популяцій, встановлення пасток для комах, фото- та відеофіксація тварин, а також радіотелеметрія для відстеження міграційних шляхів тварин.

Мікологічні дослідження: Вивчення грибів здійснюється за допомогою методів культивування, мікроскопії та ДНК-аналізу для виявлення нових видів та дослідження їх екологічних функцій.

Екологічний моніторинг: Проводиться постійний моніторинг стану екосистем з використанням біоіндикаторів, ГІС (геоінформаційних систем) та дистанційного зондування Землі для відстеження змін у природному середовищі.

Діяльність екостанції «Глибокі Балики» вже дала значні результати. Виявлено нові види рослин і тварин, які раніше не були зареєстровані в цьому регіоні. Проведено оцінку стану популяцій рідкісних та зникаючих видів, що дозволило розробити рекомендації щодо їх збереження. Розроблені та впроваджені методики екологічного моніторингу можуть бути застосовані в інших природоохоронних територіях. Наприклад, реалізовано проекти з відновлення природних екосистем, що включають створення природоохоронних територій та збереження рідкісних видів рослин і тварин, як-от відновлення популяції чорноголової вертишейки (*Picus canus*) та водяного горностая (*Neomys fodiens*) (iNaturalist United Kingdom) (MEU – Мережа Екостанцій України).

Окрім наукової та освітньої діяльності, екостанція «Глибокі Балики» активно займається відновленням природних екосистем. Це включає проекти з посадки лісів, відновлення водно-болотних угідь та збереження рідкісних видів рослин і тварин. Наприклад, одним із успішних проектів стало відновлення

популяції чорноголової вертишейки (*Picus canus*) та водяного горностая (*Neomys fodiens*). Ці проекти не лише сприяють збереженню біорізноманіття, але й покращують умови для екотуризму, створюючи нові привабливі місця для відвідувачів.

Управління екостанцією здійснюється на основі принципів сталого розвитку. Це означає, що всі види діяльності, включаючи наукові дослідження, екологічну освіту та екотуризм, плануються та реалізуються з урахуванням довгострокового збереження природних ресурсів. Для цього екостанція використовує сучасні технології та методики, такі як геоінформаційні системи (ГІС) та дистанційне зондування Землі, що дозволяє ефективно моніторити стан екосистем та вчасно виявляти потенційні загрози. (див. Додаток Д)

Станція також бере участь у міжнародних проектах та співпрацює з іншими екологічними організаціями та дослідницькими центрами. Це дозволяє обмінюватися досвідом та знаннями, впроваджувати передові методики досліджень та підвищувати ефективність природоохоронних заходів. Одним із прикладів такої співпраці є проект з вивчення міграційних шляхів птахів за допомогою радіотелеметрії, що здійснюється спільно з європейськими партнерами.

Екологічна дослідницька станція "Глибокі Балики" використовує сучасні технології для забезпечення своєї діяльності відновлюваними джерелами енергії. На території станції встановлено сонячні панелі, які генерують електроенергію для живлення всіх основних систем. Цей підхід не лише зменшує залежність від традиційних енергоресурсів, але й мінімізує викиди парникових газів, сприяючи збереженню довкілля. (див. Додаток Е, Рис. Е.1.)

На станції функціонує система переробки стічної та дощової води. Стічна вода проходить кілька етапів очистки, включаючи механічну, біологічну та хімічну обробку. Біоглечики з біочаром, населені бактеріями, відіграють ключову роль у цьому процесі. Взимку, навіть під сніговими щитами, вони залишаються теплоізольованими, що забезпечує підтримку необхідної температури для біологічних процесів. Дощова вода збирається в спеціальні резервуари, де

проходить фільтрацію та використовується для зрошення та інших потреб станції. (див. Додаток Е, Рис. Е.2.)

На станції "Глибокі Балики" утворюються органічні добрива шляхом компостування органічних відходів. Цей процес відбувається у спеціальних компостних щитах, які забезпечують оптимальні умови для розкладання органічних матеріалів. Компостування дозволяє утворювати високоякісне органічне добриво, яке використовується для покращення ґрунтів навколишніх територій, сприяючи розвитку екологічно чистого сільського господарства. (див. Додаток Е, Рис. Е.3.)

Екостанція «Глибокі Балики» продовжує розширювати свою діяльність, залучаючи нові ресурси та партнерів. Планується розвиток нових туристичних маршрутів, створення навчально-демонстраційних центрів та організація міжнародних конференцій та семінарів. Все це сприяє не лише збереженню природного середовища, але й підвищенню економічного потенціалу регіону, роблячи його привабливим для інвесторів та туристів.

Таким чином, екостанція «Глибокі Балики» є яскравим прикладом успішного поєднання наукових досліджень, екологічної освіти та екотуризму. Її діяльність сприяє сталому розвитку місцевих громад, збереженню біорізноманіття та підвищенню екологічної свідомості населення.

ВИСНОВКИ

Екотуризм виступає ключовим інструментом сталого розвитку, поєднуючи збереження природного середовища, підтримку місцевих громад та підвищення екологічної обізнаності. Робота "Роль екотуризму в збереженні біо- та ландшафтного різноманіття" охоплює комплексне вивчення теоретичних основ екотуризму, його історичний розвиток, принципи та світовий досвід, що демонструє ефективність екотуризму у сприянні збереженню природних ресурсів та економічному розвитку.

Екотуризм визначено як вид туризму, що не лише мінімізує вплив на навколишнє середовище, але й активно сприяє його збереженню. Ця форма туризму також забезпечує економічну підтримку місцевих громад, створюючи нові робочі місця та джерела доходів. Робота охоплює історичні аспекти розвитку екотуризму, розглядаючи його еволюцію від концептуального визначення до сучасної практики. Аналіз світового досвіду екотуризму, зокрема приклади з США, Коста-Ріки та Непалу, демонструє успішні моделі, що можуть бути адаптовані в українських реаліях.

Методологічно робота базується на системному аналізі, порівняльно-історичному методі, соціально-економічному аналізі та використанні інноваційних технологій. Ці методи дозволили всебічно оцінити стан і перспективи розвитку екотуризму в Україні, визначити його вплив на збереження біорізноманіття та ландшафтів. Значна увага приділена аналізу природоохоронних територій України, їх ролі у розвитку екотуризму та оцінці ефективності існуючих програм і проектів.

Природоохоронні території, такі як біосферні заповідники, національні парки та заказники, відіграють ключову роль у збереженні біорізноманіття. Водночас, вони є важливими центрами розвитку екотуризму. У роботі детально розглянуто приклади успішних проектів на таких територіях, включаючи національний природний парк «Вижницький». Ці проекти демонструють, як ефективно управління та розвиток інфраструктури можуть сприяти залученню туристів, збереженню природних ресурсів та підтримці місцевої економіки.

Особливої уваги заслуговує екостанція «Глибокі Балики», що є прикладом успішного економічно вигідного проекту екотуризму. Її діяльність включає комплексну інвентаризацію біорізноманіття, наукові дослідження, екологічну освіту та відновлення природних екосистем. Використовуючи сучасні методи дослідження, такі як фітоценологічний аналіз, ПЛР, радіотелеметрія та ГІС, станція досягає значних результатів у збереженні рідкісних та зникаючих видів, моніторингу екосистем та підвищенні екологічної свідомості громадськості.

Діяльність екостанції також сприяє економічному розвитку регіону, створюючи нові робочі місця та залучаючи інвестиції у місцеву економіку. Прибутки від діяльності станції використовуються для фінансування охорони природи та підтримки місцевих громад. Це є прикладом успішного поєднання наукових досліджень, екологічної освіти та економічного розвитку, що демонструє, як екотуризм може бути вигідним і сталим напрямом розвитку.

Управління екостанцією здійснюється на основі принципів сталого розвитку, що забезпечує довгострокове збереження природних ресурсів. Використання інноваційних технологій та методик, таких як дистанційне зондування Землі та біоіндикатори, дозволяє ефективно моніторити стан екосистем та вчасно виявляти потенційні загрози. Це сприяє не лише збереженню біорізноманіття, але й підвищенню ефективності природоохоронних заходів.

Узагальнюючи, робота підтверджує, що екотуризм має значний потенціал для збереження природних ресурсів та підтримки сталого розвитку. Для його успішного впровадження в Україні необхідно подолати існуючі проблеми, такі як недосконалість нормативно-правової бази, недостатнє фінансування та інвестиції, а також забезпечити ефективне управління природоохоронними територіями. Екотуризм сприяє підвищенню екологічної обізнаності населення, розвитку місцевої економіки та збереженню біорізноманіття, що є важливим для майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agenda 21 for culture | Culture 21. Culture 21 | Agenda 21 for culture. URL: <https://www.agenda21culture.net/documents/agenda-21-for-culture> (дата звернення: 17.05.2024).
2. Bhutia P. C. Empowering Locals: The Vital Role Of Local Businesses In Ecotourism Development| Countercurrents. Countercurrents. URL: <https://countercurrents.org/2023/05/empowering-locals-the-vital-role-of-local-businesses-in-ecotourism-development/> (дата звернення: 26.05.2024).
3. Ecotourism and Sustainable Development in Biosphere Reserves: Experiences and prospects. Quebec, Canada MAB/UNESCO. 2002.]
4. Helena. Загадковий заповідник «Горгани». Всіті. URL: <https://vsviti.com.ua/ukraine/56144> (дата звернення: 20.05.2024).
5. Home - The International Ecotourism Society. The International Ecotourism Society. URL: <https://ecotourism.org/> (дата звернення: 06.05.2024).
6. IATA. IATA - Home. URL: <https://www.iata.org/> (дата звернення: 02.05.2024).
7. Organization W. T. Compendium of Best Practices and Recommendations for Ecotourism in Asia and the Pacific by World Tourism Organization - Paperback - 2012 - from AMMAREAL (SKU: C-143-682). Biblio.com. URL: <https://www.biblio.com/book/compendium-best-practices-recommendations-ecotourism-asia/d/1415471091> (дата звернення: 04.05.2024).
8. Schauble T. Greenwashing in Tourism: What Is It And How To Avoid It | Tashi. Tashi. URL: <https://tashi.travel/blog/2019/greenwashing-in-tourism-what-is-it-and-how-to-avoid-it> (дата звернення: 10.05.2024).
9. Walter K. S., Gillet H. J. IUCN Red List of Threatened Plants. Cambridge, Gland, 1998. 862 p.
10. Андрієнко Т. Л., Онищенко В. А., Клестов М. Л., Прядко О. І., Арап Р. Я. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 60 с.
11. Баланс природи. Національні парки в Україні. Експедиція XXI. URL:

<https://expedicia.org/balans-prirodi-nacionalni-parki-i-tu/> (дата звернення: 06.05.2024).

12.Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України : Дисертація доктора наук. Київ, 2004. 5 с. URL: <http://www.disslib.org/metodolohia-ta-metodyka-analizu-rekreatsiyno-turystskykh-resursiv-ukrayiny.html> (дата звернення: 03.04.2024).

13.Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.

14.Вишневецький В. І. Екологічний туризм. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/573901/mod_resource/content/1/2015_Вишневецький_Еко_туризм.pdf (дата звернення: 04.04.2024).

15.Вініченко Т.С. Рослини України під охороною Бернської конвенції. Київ: Хімджест, 2006. 176 с.

16.Гальків Л.І., Килин О.В.,Стручок Н.М. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. 2015.Т. 20.Вип. 3.С. 189-193.

17.Горин І. А. Природні туристично-рекреаційні ресурси Львівщини: структура, оцінка потенціалу та характеру сучасного використання. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. 2018. № 2. С. 137-146.

18.Гоцелюк А. Ю. Сільський зелений туризм як вид соціально-економічного розвитку українського села в умовах пандемії covid-19. Бібліотека УДПУ ім. Павла Тичини. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/soc_robota_soc_osvita/2020_2/12.pdf (дата звернення: 09.05.2024).

19.Давидюк Ю. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Конференції Державного університету «Житомирська політехніка». URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/197-1.pdf> (дата звернення:

07.06.2024).

20. Дідуха Я. П. Червона книга України. Рослинний світ. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

21. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с. URL: https://tourlib.net/books_green/dmytruk.htm (дата звернення: 16.05.2024).

22. Добрянська І. В. Екотуризм як екологічно значущий напрямок діяльності. Education and Science. URL: https://www.rusnauka.com/5_SVMN_2013/Ecologia/0_126496.doc.htm (дата звернення: 03.05.2024).

23. Довкілля України за 2021 рік. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.05.2024).

24. Дорошкевич С. П. Природа Середнього Побужжя у плейстоцені з даними вивчення викопних ґрунтів. Київ: Наукова думка, 2018. 175 с.

25. Дубіс Л. Природні атракції на територіях природно-заповідного фонду Закарпатської області: проблеми і перспективи використання для екотуризму. Л. Дубіс, Н. Габчак. Фізична географія та геоморфологія. 2018. Вип. 1. С. 5-15.

26. Екологічна енциклопедія. Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2006. Т. 1. 432 с.

27. Калюжний Д. А. Теоретичні підходи до визначення екологічного туризму. Вісник Хмельницького національного університету. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/52939/1/ч4-37-38.pdf> (дата звернення: 07.05.2024).

28. Карпатський біосферний заповідник. Karpatium. URL: <https://karpatium.com.ua/ecoparks/karpatskyi-biosfernyi-zapovidnyk> (дата звернення: 20.05.2024).

29. Карта природно-заповідного фонду. Карти України. URL: <https://geomap.land.kiev.ua/ecology-15.html> (дата звернення: 01.05.2024).

30. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). Київ: Мінекобезпеки України, 1998. 76 с.

31. Кравців В., Матолич Б., Гулич О., Полюга В. Рекреаційний потенціал

Львівської області та стратегія його освоєння. Регіональна економіка. 2002. № 2. С.134-143.

32.Кривий Д. Природний заповідник «Єланецький степ». Мандруй Миколаївщиною. URL: <http://discovermykolaiv.com.ua/prirodni-zoni/prirodniy-zapovidnik-lanetskiy-step> (дата звернення: 22.05.2024).

33.Куземко А., Куцоконь Ю., Василюка О. Наукові праці Екологічної дослідницької станції «Глибокі Балики», відокремленого підрозділу ГО «Мережа екостанцій України». 2-ге вид. Чернівці : Друк Арт, 2023. 489 с. URL: <https://mey.org.ua/dijalnist/nashi-produkti/> (дата звернення: 14.05.2024).

34.Куземко А., Куцоконь Ю., Василюка О. Наукові праці Екологічної дослідницької станції «Глибокі Балики». Чернівці : Друк Арт, 2021. 490 с. URL: <https://mey.org.ua/dijalnist/nashi-produkti/> (дата звернення: 14.05.2024).

35.Кузик С. П. Географія туризму: навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 271 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/595-geografya-turizmu-kuzik-sp.html> (дата звернення: 11.05.2024).

36.Кузик С. Теоретичні проблеми туризму : сусп.-геогр. підхід : монографія. Львів : Львів. нац. ун-т ім. Ів. Франка, 2010. 254 с. URL: <https://catalog.lounb.org.ua/bib/389429> (дата звернення: 03.05.2024)

37.Кузьмінський. Екотуризм. Екотуристичні Маршрути. URL: http://cbr.nature.org.ua/ecot_u.htm (дата звернення: 21.05.2024).

38.Лиман С. І., Шумлянська Н. В. Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: людинорозмірність, духовність, партнерство, кооперація. Полтава : ПУЕТ, 2016. 231 с. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/lyman2.htm (дата звернення: 10.05.2024).

39.Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Київ : Центр учб. літ., 2007. 424 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/malska-turbiznes.htm (дата звернення: 02.05.2024).

40.Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Департамент екології та природних ресурсів Львівської Обласної Державної адміністрації. URL: <https://deplv.gov.ua/merezha-terytorij-ta-obyektiv-prirodno->

[%20zapovidnogo-fondu/](#) (дата звернення: 09.05.2024).

41. Мілінчук О.В. Туризм на природоохоронних територіях України. Електронний науковий журнал «Приазовський економічний вісник». 2017. Вип. 5(05). С.67-71.

42. Мосякін С.Л. Рослини України у світовому червоному списку. Укр. ботан. журн. 1999. 56, № 1. С. 79-88.

43. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Natsdopovid-2021-n.pdf> (дата звернення: 11.05.2024).

44. Національний атлас України. Київ: ДНВП «Картографія», 2008. 440 с.

45. Національний природний парк "Вижницький". Національний природний парк "Вижницький". URL: <https://vyzhnytskyi-park.in.ua/pro-nas/pro-park/> (дата звернення: 28.05.2024).

46. Олійник Я. Б., Запотоцький С. П., Галаган О. О. Рахівський район: природа, населення, господарство. Київ : ВПЦ "Київ. ун-т", 2015. 254 с. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/06/rahivskie.pdf> (дата звернення: 21.05.2024).

47. Папп В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України. «Агросвіт». 2015. Т. 18. С. 17–22.

48. Печенюк А. П. Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму : Дисертація. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Под., 2018. С. 84-87.

49. Про природно-заповідний фонд України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 06.04.2024).

50. Про туризм - Закони України | Protocol. Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань №1 в Україні!. URL: https://protocol.ua/ua/pro_turizm/ (дата звернення: 08.05.2024).

51. Редько К. Ю., Фурс О. С. Основні тенденції розвитку туризму в Україні. Економічний вісник Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут». 2020. 220-227 с. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216338> (дата звернення: 07.05.2024).

52.Річний звіт Українського кластерного Альянсу. Політики та стратегії кластерного руху, їх впровадження в 2022. Український кластерний альянс. URL: <https://www.clusters.org.ua/report-2022/#c-1> (дата звернення: 16.05.2024).

53.Ситник К. М., Ющенко О. К. Основні етапи розвитку заповідної справи. Природоохоронні території Української РСР, під ред Д. І. Проценка. Київ: Урожай, 1983. 176 с.

54.Сорокіна Г. О. Екологічний туризм : навч. посіб. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ. ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 206 с

55.Учасники проєктів Вікімедіа. Програма ООН з довкілля. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Програма_ООН_з_довкілля (дата звернення: 26.04.2024).

56.Я.П. Дідуха. Зелена книга України. Київ : Альтерпрес, 2009. 448 с. 12

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Основні методи дослідження екологічного туризму [35]:

Рис. В.1. Кількість заповідників та природоохоронних територій в Україні.

[40].

Регіони	Кількість садиб, од.	Частка у загальній кількості, %	Кількість розміщених осіб	Частка у загальній кількості, %
Вінницька	1	0,286	39	0,044
Волинська	2	0,363	2769	3,465
Дніпропетровська	1	0,297	51	0,06
Закарпатська	4	1,177	298	0,374
Івано-Франківська	334	89,463	61377	76,82
Кіровоградська	2	0,583	1749	2,19
Львівська	184	4,697	2203	2,76
Миколаївська	2	0,583	842	1,05
Одеська	3	0,88	1767	2,21
Полтавська	1	0,297	55	0,06
Тернопільська	7	1,76	2870	3,6
Херсонська	1	0,297	255	0,319
Хмельницька	6	1,463	4525	5,61
Черкаська	7	1,76	333	0,3
Чернівецька	20	4,983	7737	9,68
Чернігівська	4	0,88	1011	1,26
Всього по Україні:	580	100	87880	100

Рис. В.1. Зовнішній вигляд природоохоронної території Горгани. [4].

Рис. В.2. Карпатський біосферний заповідник. [28].

Рис. В.3. – Єланецький степ. [32].

Рис. Г.1.НПП «Вижницький» [45].

Табл. Д. 1. Основні напрями діяльності екостанції «Глибокі Балики». [34].

Наукові дослідження

- Інвентаризація біорізноманіття
- Екологічний моніторинг

Екологічна освіта

- Освітні програми
- Екскурсії
- Інтерактивні заходи

Відновлення екосистем

- Посадка лісів
- Відновлення водно-болотних угідь

Розвиток екотуризму

- Партнерства з місцевими підприємствами
- Організація заходів

Рис. Е.1. Станція "Глибокі Балики", вигляд зверху.[33].

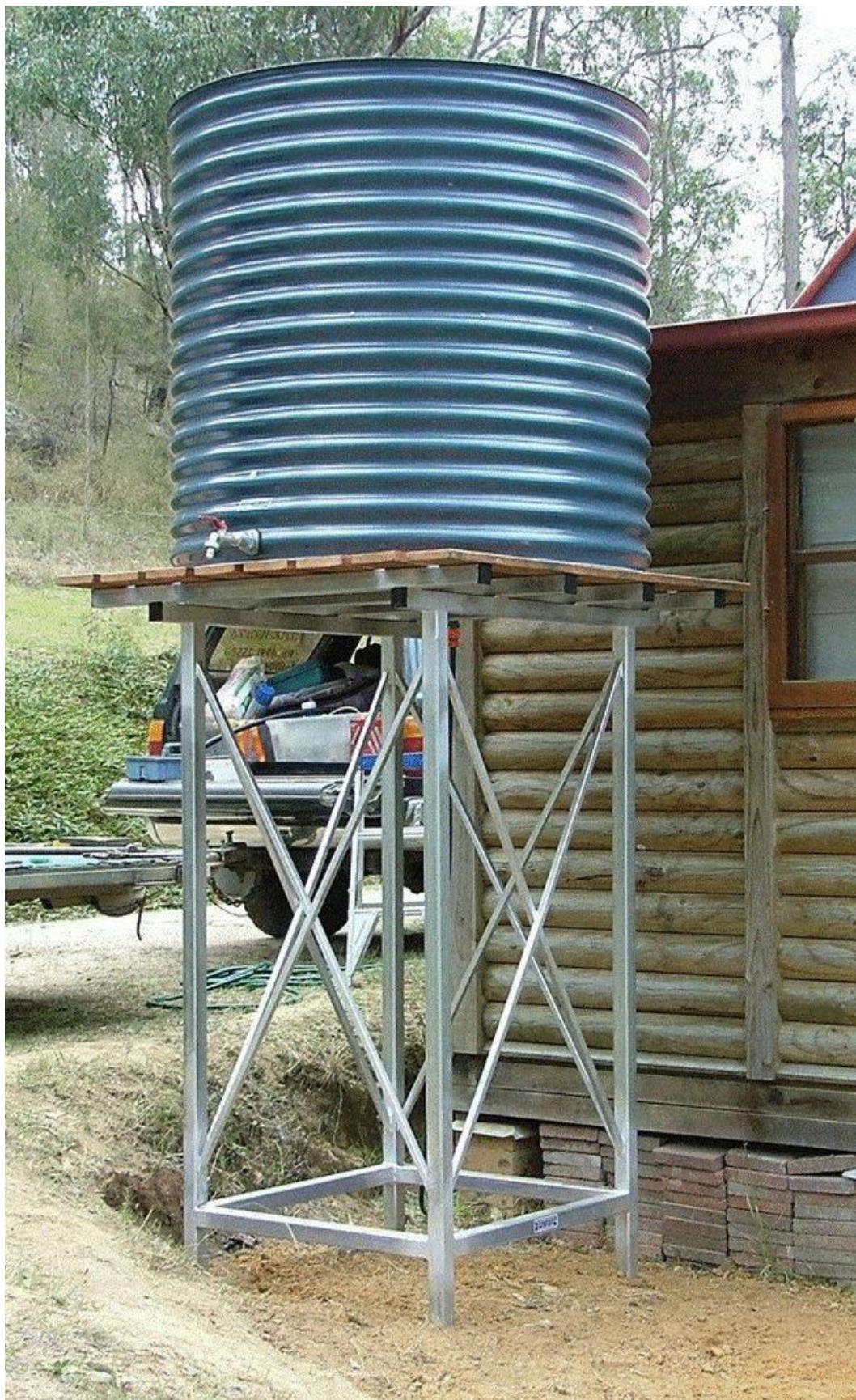

Рис. Е.2. Система переробки стічної та дощової води на станції "Глибокі Балики". [33]

Рис. Е.3. Компостні щити на станції "Глибокі Балики". [33].